

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

SUVREMENA ETNOGRAFIJA U DICMU

Petra Milun

SPLIT, 2018.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Hrvatska usmena književnost

SUVREMENA ETNOGRAFIJA U DICMU

Studentica:

Petra Milun

Mentor:

prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2018. godine

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Upoznavanje, zaruke i vjenčanje	5
3. Ojkalice	9
4. Sijanje, oranje i vršidba.....	22
5. Crkveno-pučka baština.....	24
5.1. Advent.....	24
5.2. Badnjak	25
5.3. Božić	27
5.4. Uskrs	28
6. Rječnik	30
7. Zaključak.....	34
Sažetak	37
Summary	38

1. Uvod

Književnost možemo podijeliti na pisanu i usmenu. Usmena književnost je najstariji način prenošenja književnosti. Često je spominjemo pod nazivom narodna književnost. Prenosila se „od usta do usta“, s generacije na generaciju. „Hrvatska usmena književnost, stoljećima i milenijumima pamćena, pripovijedana, bila u izvedbi, brušena i prenošena hrvatskim jezikom, ima najveće zasluge za očuvanje hrvatskoga nacionalnoga i vjerskoga identiteta.“¹

Usmena književnost je posebna pojava koja se može gledati odvojeno od pojave pisane književnosti. Usmena književnost je utkana u povijest jedne nacije i njezine cjelokupne književnosti. Ono što je zajedničko pisanoj i usmenoj književnosti je njihova književna funkcija. Razlikuju se po tome što su se priče i pjesme usmene književnosti tijekom vremena mijenjale jer je svatko tko je pričao prepravljao i nadodavao ponešto, dodavao i svoju interpretaciju, dok pisana književnost nudi ustaljenu, objektivnu i netaknutu formu svim čitateljima.² Usmena književnost je općedruštveno korisna.³

U tadašnje vrijeme nije bilo mobilnih ni kućnih telefona, interneta niti društvenih mreža, tako da je usmena književnost bila neki način zabave. Ljudi su se redovito okupljali u večernjim satima, nakon napornog radnog dana, kako bi se družili i pričali razne priče i pjesme. Takva književnost je bila vezana uz svakodnevne dogodovštine, običaje i vjerovanja. Razne pjesme su se pjevale za vrijeme rada u polju ili čuvanja stoke kako bi se olakšao rad, odnosno skratilo vrijeme. Svaka država i nacija ima svoju usmenu književnost jer je ona nešto što postoji od kada postoji i čovjek.⁴

Usmenu književnost možemo podijeliti na lirsku (lirske pjesme, balade, uspavanke, rugalice, brojalice, zagonetke, pitalice, poslovice), epsku (epske pjesme, basne, bajke, legende, vicevi, anegdote) i dramsku (dramske igre vezane uz narodne običaje, igre, poslove itd.). Ovakva književnost i tradicijski običaji su sve rjeđi i da bi se uopće upoznali s njima moramo

¹Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008., str. 13.

²Usp. Bošković Stulli, Maja, Zečević Divna, *Usmena i pučka književnost*, knj. 1. u: *Povijest hrvatske književnosti*, Mladost, Zagreb. 1978.

³Dragić, Marko, *Općedruštveni značaj usmene književnosti*, Zbornik radova Utjecaj hrvatske usmene tradicije u suvremenoj književnosti za djecu i mlade, Gradska knjižnica Marka Marulića Split, Split, 2014., str. 16-25.

⁴Botica, Stipe, *Trajno živa usmenoknjiževna baština*, Narodna umjetnost: Hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, br. 2, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2005, str. 127-154.

pitati naše stare.⁵ Ne slažu se svi s tim, jer mnogi smatraju da narodni običaji i tradicija ne mogu tek tako ispariti. Takve su vrijednosti duboko ukorijenjene u našim krajevima te su one ili rjeđe ili su se prilagodile modernim vremenima.⁶

U ovom radu opisat ću običaje vezane uz zaruke i vjenčanje, kao i događaje vezane uz rad u polju, razdoblje Božića i Uskrsa. Uz to nabrojat ću niz ojkalica ili rera koje su se tada pjevale (dio rera je sa područja Primorskog Dolca). Svi su običaji vezani su uz područje Dicma, odnosno njegovog zaseoka Sičana. Kazivači tradicijskih običaja su Milica Maretić, pok. Nedjeljko Kokan, Miljenko Kokan, Dinka Milun, Mate Milun i Ljiljana Balov.

2. Upoznavanje, zaruke i vjenčanje

Nekoć se smatrala da curica u dobi od 14 do 16 godina treba spremati za udaju:

Curica kad se stasa za u školu već se sprema kako mora otić iz kuće. Mater joj je spremala dotu, svaka mater onoliko koliko je mogla. Tada se nije puno vodila briga o školi i cura kad bi imala od 14 do 16 godina, kad bi se smatrala dovoljno stara ili kad bi njeni roditelji tako odlučili, ona bi obukla travešu i šotanu, stavila bi maramu i zavezala je nazad. To je značilo da je ona cura, da momci mogu početi dolaziti na silo i da se može udavat. Ona bi išla tako obučena u crkvu. Ljudi bi se pridvečer najviše družili na kominu di bi se pričale priče i pivalo. Smišljale su se pisme i pripivavalo se jedno drugo, a naša izvorna pisma je bila rera. Momci i cure su se još upoznavali i na dernecima. Momci bi sa svojim prijateljima išli po susjednim selima i govorili kako su čuli da tu ima lipih cura. Onda bi otišli na sijelo i ako bi se momak svidio curinim roditeljima ili bi znali ko je i kakvo mu je imovinsko stanje, pustili bi ga da sidi, a ako im se ne sviđa znali bi ga čak i potrat iz kuće. Kad bi bilo tako onda bi momak zapiva:

„Đavlija je mala mater tvoja,

Ni moj ćaća ne bi joj doboja.”

Kad bi roditelji znali da je taj momak đavliji, da nije za ženidbu onda bi se znalo zapivat:

⁵ Usp. Kekez, Josip, *Usmena književnost*, u Škreb – Stamać, Uvod u književnost, IV. poboljšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986.

⁶ Botica, Stipe, *Lijepa naša baština*, Sveučilišna naklada, Zagreb. 1998.

„Bolje ti je mala na višala,

Nego da te oženi budala.”

Ako ga puste da ostane, momak bi reka da je sazna kako tu ima jedna dobra cura i pita bi malo vode. Ako bi ta cura iznila vode onda bi momak zna da joj se donekle sviđa. Momak bi dolazio na silo sridon, suboton i nediljon, u početku je dolazio sa svojim društvom, a kasnije sam. Kad bi curine prijateljice saznale da joj neki momak već duže vrime dolazi na silo onda bi je one pitale kakav je, a ona bi znala zapivat:

„Dragi mi se svidia materi, staroj ženi,

kako neće meni.”

Momka bi isto njegovi prijatelji pitali kakva je cura, oće bit šta i oće joj išta sljedeći put darovat, a on bi iz šale zapiva:

„Ić ću maloj večeras na silo,

ponit ću joj čim se buši tilo.”

Sidio bi momak tako par večeri sa svim ukućanima i već bi se znalo da li se on sviđa curi, iako je to većinom bila odluka roditelja odnosno najvažnije je bilo da se on njima svidi. Tada se većina brakova sklapala po dogovoru starijih, na curu su veliki utjecaj imali roditelji pogotovo ako je mladić bio imućniji. Curi bi se reklo da se uda da će joj bit dobro. Zato su i dan danas ostale uzrečice „Al mora bit lip, ko da ćeš ga nosit za kapu” i „Bijeda u kuću, ljubav kroz prozor.” Ako bi im se svidia onda bi je nakon par večeri pustili da priča s njime. Kad bi se znalo da se sviđaju jedno drugome, onda bi on dovea brata, kuma i ćaću na ugovor. Ako bi ih tada cura darovala to bi značilo da će se oni za neko vrime vinčat. Momak i cura bi išli izabrat prstenje, a ako su bili siromašniji znale su se vere i posuđivat. Nakon par dana bi njegov ćaća, stric, ujac, zet i brat došli na zaruke. Cura bi tada svakome od njih darovala suknene čarape, košulju, maramicu i šugoman, a svekrvi bi se poslala traveša, košulja (bila je platnena bila i ušivena) i marama.

Prije vinčanja u crkvi, morali bi se vinčat na odboru, jer ih svećenik nije smia vinčat bez potvrde s odbora. Nakon toga bi se dogovorilo kad će točno bit pir, tada se vinčanje obično održavalo nediljon priko velike mise. Tri nedilje prije vinčanja bi svećenik na oltaru napovida. Te tri nedilje bi svećenik najavljiva ko će se vinčat i ako neko ima nešto protiv da kaže odma.

Četvrtkom bi se išlo po dotu od mlade. Ako je cura bila siromašnija onda bi za dotu imala škrinju, a ako je bila imućnija onda je donosila ormar sa dva krila. Za posteljinu je imala sukanac, vriću za štramac u koju je stavljala slamu i lepušinu od kukuruza i dva jastuka koja su bila napunjena ko i štramac. Za sobu je svaki mladoženja mora kupit krevet. U dotu bi mlada ponila još i svoje robe: traveše, kotule, šudare. Još je morala imat željezno maštalo, peračicu, vreteno, kudulju, igle za pletenje, kosir i pleteno uže od vune. Dota bi se morala otkupit i po nju bi išli diver i kum. Mladenki bi dolazile sestra (ako je ima) i rodica za napraviti krevet.

Na vinčanje bi mladoženja poziva najužu rodbinu, tako i mladenka. Bilo bi oko 15, najviše 20 uzvanika, a važno je napomenit da roditelji nisu išli u svate. Svatovi su donosili pokolone, a tada su oni malo bogatiji donosili janje (imalo je u ustima jabuku; bilo je nataknuto na ražanj ili bi ga nosili u konistri) ili pršut i čurek. Osim onih koji su bili uzvanici na piru, mladu su darivali njezini susjedi i malo dalja rodbina. Oni bi mladoj opleli par pari čarapa, a darovali bi joj i koji šugoman. Čaća od mladoženje je mora osigurati konja i kar koji bi vozili mladenku. Konju bi se dalo napit vina, da bi iša veselije u svatovima. Bilo je puno konja šta su već puno puta išli u svate i on bi već zna di ide, te bi jedva čeka da se krene i već bi unaprid igra u mistu. Najčešće se tražilo bilog konja jer se smatralo da on donosi sriću. Mladenka bi okitila konja sa zobnicom, a on bi na sebi imao praporce kako bi zveckalo dok oda. Kola su se obično ukrašavala bršljanom. Kočijašu bi dala čarape, šugoman i košulju. U svatove su obično išle jenge. Cure su se oblačile u curinu nošnju, a žene u ženinu. Žene su nosile maramu i obruč na glavi, korpet, oplećak, kotulu i travešu. Cure su nosile cvit na glavi, pregaču, prsluk ukrašen čipkom ili vezom i bilu suknju. Obuća koja se nosila tada su bili gumaši (mogli su bit žuti i crni). Svatovi od mladoženje bi išli na karu, na jednoj strani bi sidile žene, a na drugoj muškarci. Kad bi došli prid kuću od mlade tamo bi već čekali njeni. Onda bi uslijedilo kupovanje mlade. Kum i diver bi se prije dogovorili za koliko će se mlada otkupit. Došli bi na vrata i govorili kako su izgubili svoju ovcu. Mladenka bi u kuću zatvorila par rodica koje su već bile u svatovima. Onda bi izlazile jedna po jedna, a oni prid vratima bi govorili da to nije njihova ovca. Nakon nekog vremena bi izašla mlada u svojoj narodnoj nošnji. Kum bi zatim reka da moraju zaplesati da vide je li mlada šepava. Mlada bi okitila barjak sa čarapama, šugomanom, košuljom i pivcom. Muški bi dobili čarape oko vrata, a ženama bi okačila šudar.

Mlađe cure bi dobile svijetlije svilene, a žene tamnije vezene šudare. Igralo bi se kolo i pivalo. Počastili bi se pršuton i siron. Diver bi zna zapivat:

*„Ženi ćaća starijega sina,
i meni je 20 godina.”*

Zatim bi se išlo u crkvu oko 10:30 ujutro. Prid crkvu bi došli svatovi s konjem i karom. Iza vinčanja bi se ispid crkve pivalo i igralo kolo, a onda bi se išlo na ručak kod mlade. Bilo bi obično pršuta, juhe, pečena sinjetina ili janjetina. U međuvremenu bi se igralo kolo na guvnu oko stožine. Popodne bi se svi skupili i ispratili mladu do mladoženjine kuće. Prije nego šta bi svatovi otišli u mladoženje, mlada bi od matere tražila oprostjenje. Rekla bi:

*„Mila majko ja ti iden sada,
od danas san nevistica mlada.
Drugu ženu ja ću majkom zvati,
ali u srcu mome jedina si mati.
Oprosti mi ako san ti loša bila,
ako san te ikad povridila.
Ja sad iden i tražin novi dom svoj,
gdje ću početi novi život svoj.”*

Svekrva bi dočekala mladu na vratima s vrićon od pređe. Na tu vriću je mlada tribala kleknit i poljubit livu i desnu stranu vrata i pod. Rekla bi svekrvi:

*Svekrvice, moja mila golubice,
primaš li me u dvor svoj
da započnen novi život svoj?
Ja ću tebi dobra biti,*

sadit ću ti i kopati.

A kad dođen miči mi se s puta,

jer san onda otrovnica ljuta.

Na vratima bi sa svekrvon stala mlada nevista s muškin diteton kojeg je mlada isto tribala darovat. Ako bi bila baba, ona bi je dočekala sa rašeton da vidi zna li trest žito. Svekar bi joj da da se napije iz bukare kako bi sazna kako dobro pije mlada. Mlada bi zatim morala bacit jabuku priko kuće. Jenge koje su pratile mladu bi bacale iz torba oraje, bajame i tvde kolače koje bi izlomile. Opet bi se igralo i pivalo, a onda bi se mladini svatovi vraćali kod nje kući, a mladoženjeni bi ostali do kasno u noć. Prije nego šta bi se svatovi rastali mlada bi ih sve darovala. Darovala bi muškima čarape, šugoman i košulju, a žene bi dobile još po cilu priobuku i platno za šivat. Nakon toga mlada i mladoženja idu spavat, a njegova mater i još neke žene to sve počiste. Ujutro se mlada morala dignit i odnit jabuke na bunar. Skuvala bi bilu kavu, spremila ručak i poslužila. Nakon tjedan dana mlada bi išla sa mužen i njegovon obitelji u crkvu na misu. Iza mise su njezini roditelji dolazili vidit di im se ćer udala te bi svi skupa ručali. Tjedan nakon toga bi mlada išla u posjetu roditeljima sa mužen i diveron kad bi svi opet skupa ručali. I tako bi sve to završilo i nije bilo povratka. Kad si se vinča, nema nazad, nema rastave ko sad. „Šta si vinča, to ćeš i trpit.“

Al nije uvik sve bilo idealno. Znali bi roditelji za kćer odabrat muža, a ona je već bila zaljubljena u drugoga. Tako bi cure znale pobić od kuće i govorilo se da je cura umakla. Znalo je bit događaja da bi taman roditelji od momka, s kojim se triba ugovorit brak, dolazili na zaruke. U međuvrimenu bi cura pobigla kroz prozor di je čeka njen voljeni. Oni dvoje bi otišli kod njega, i ako bi ih njegovi roditelji podržavali oni bi ostali tu, i dogovorilo bi se vinčanje.”⁷

3. Ojkalice

„Na 5. zasjedanju UNESCO-ovog Međuvladinog odbora za zaštitu nematerijalne kulturne baštine 16. studenog 2010. u Nairobiju u Keniji, ojkalica je uvrštena na popis ugrožene nematerijalne svjetske baštine. Time je ojkalica priznata kao iznimno važna, izvorna i ugrožena nematerijalna kulturna baština. UNESCO u obrazloženju navodi da je migracija stanovništva

⁷Zapisala sam 2016. godine u Dicmu. Kazala mi je Milica Maretić, rođena Jokić, rođena 1935. u Dicmu.

iz Dalmatinske zagore u gradske sredine dovela do velikog pada broja pjevača ojkalice. Priznanje UNESCO-a opjevano je ojkalicom:

*Ojkavica najbolje je pivanje,
od Unescu dobila je priznanje.*

Ojkalice se još nazivaju ojkavice, a najviše se izvode u krajevima između Cetine i Krke. Poznata je i Lička ojkalice.

Ojkalice iz Zagore je mnogo starija od srednjovjekovnog dijafonijskog pjevanja i pripada najstarijim oblicima višeglasja na svijetu. Ojkalice se smatra ostatkom ilirskog i prailirskog pjevanja s područja Dalmacije te livanjskoga i zapadnoga duvanjskoga kraja, koje su Hrvati usvojili i sačuvali do naših dana. U tim krajevima ojkalicu pjevaju i Srbi.

Kazivači na terenu ističu da se ojkalice može naučiti samo učenjem uz *pivače* iz kraja u kojem se usmenom predajom sačuvalo pjevanje ojkalice. Ojkalicu izvode dva ili više izvođača od kojih jedan povede pjesmu, a drugi ga slijede. Ravnopravno ojkaju i muškarci i žene, a često se kombiniraju muški i ženski glasovi.“⁸

Rera je izvorna pjesma Cetinskoga kraja. Nju su pjevali i žene i muškarci, tj. postojala je i muška i ženska rera. Pjevale su se kad bi se svi okupili kraj komina gdje su se redovito i osmišljavale. Također su se pjevale tijekom rada, na raznim događanjima, tijekom blagdana, odnosno posvuda. Rera je dvoglasno grleno pjevanje. Izvodi se punim glasom – jedan pjevač vodi pjesmu, dok ga drugi prate ili reraju. Tematika rera je bila raznolika, od religioznih, svjetovnih, ali najčešće podrugljivih tematika. Danas ih baš ne možemo čuti, osim na folklornim i sličnim događajima. Pjevači rere nisu baš uvjereni u njezin opstanak, jer je sve manje mladih zainteresirano za nju.

*Orila se sva cetinska sela,
kada bi se zapivala rera.*

*Svekrvice lipo se uredi,
drugo jutro visit ćeš o gredi.*

⁸ O tome više: Marko Dragić, *Suvremena etnografija usmenih lirskih pjesama u Ogorju i okolici*, Župa Ogorje (Putovima života i vjere između Svilaje i Moseća), Kulturni sabor Zagore et. alt. Split, 2017., str. 499-522.

*U mog dragog kuća na dva kata,
gore svinjac, dolje kokošinjac.*

*Oženi se i dovede vraga,
prvo jutro popiša se s praga.*

*Zbogom majko i pozdravi ćaću,
neću kući, primia san plaću.*

*Ja prid kuću, ugleda me žena,
bižite dico, evo ga pijana.*

*Rero moja i ti si pri kraju
kad te mladi pivat ne znaju.*

*Mala moja pitura ne važi,
umij obraz pa mi ga pokaži.*

*Ja curica od svetoga reda,
nana mi se udavati ne da.*

*Ja baraba i može mi biti,
malu ljubiti pa je ostaviti.*

*Mene nana i tuče i kara,
mala moja baraba te vara.*

*Sinoć san se opia bez vina,
opila me mala materina.*

*Moj dragi večeraj, pa dođi,
nemoj gladan i tako si jadan.*

*Nane moja šta me rodi lijepu,
pa me vole barabe po svijetu.*

*Kose moje triput oko glave,
a šotana do zelene trave.*

*Oj Zagoro, dok ti ime traje,
čuvat ćemo tvoje običaje.*

*Sedan san se udavala puta,
neću više, rano moja ljuta.*

Kaži mala il oćeš, il nećeš,

da baraba ne dolazi džaba.

*Više mala pojide slanine,
nego moja krava diteline.*

*Bura puše, jugovina vraća,
šta bi mala da joj nije gaća.*

*Kvrugu mala ti i tvoja dota,
kad ti pamet leti ka balota.*

*Dotarice, da ti nije dote,
ti se ne bi udala s lipote.*

*Crne oči i obrve tanke,
to imaju samo Sičanjanke.*

*Oj ledino, bi li se orat dala,
di je mala suze prolivala.*

*Mala moja s magareta pala,
šta će jedna jašit nije znala.*

*U moje drage noge ko u zeca,
neka, neka bit će brza dica.*

*Nećemo se ni brijati brale,
cure vole kad brkovi žare.*

*Popila se prasica na orla,
misli kezme da i ono mora.*

*Moj kolega, poljubin ti ženu,
da od mene imaš uspomenu.*

*Nemoj mala da te zora vata,
ko magare kod tuđih vrata.*

*Lećavice, diko od Zagore,
u tebi se lipe male goje.*

*Mala moja na Zelovu živi,
lule pravi, kamiše krivi.*

Mala moja kupisine neće,

a manistre po dvi, tri teće.

*Pivala bi, ne mogu od tuge,
moj se dragi uvatila druge.*

*Mala moja polomila zube,
po Marjanu vatajuć golube.*

*Pitaju me odakle si brale,
iz Sičana, iz Hrvatske male.*

*Nemoj mala, nemoj moj nevene,
da te nana kune radi mene.*

*Lolo, lolo, zavrzane,
dalje ruke od moje šotane.*

*Kuni ga nane, i ja san ga klela,
dabogda te vojska ne uzela.*

*Legla mala priko devet međa,
da ispravi njena kriva leđa.*

*Svekrvice budi mi ko ćeri,
ja ću tebi ko svojoj materi.*

*Moj dragane, i jesi i nisi,
oženi se da vidin čiji si.*

*Ja je pita, a ona mi reče,
moj dragane dođi mi doveče.*

*Ja je pita i ona mi dala,
a u večer miliciju zvala.*

*Sjaj mjeseče, nemoj svaku večer,
svako treću kad barabe šeću.*

*Ljubi dragi što ljubljeno nije,
da crvena jabuka ne gnije.*

*Lipa mala i lipo me gleda,
šta je korist kad je nana ne da.*

Lipa mala kano Gospa Sinjska,

još da joj je roba barabinska.

Sinjske dame ne gledajte na me,

šarac mi je iskrivia rame.

Ja malena, moja lola veća,

ljubujemo godina je treća.

Ovce moje mirujte u doli,

dok izvezen maramicu loli.

Ovce moje mirujte u toru,

evo moga ovna, jaše na motoru.

Ne gledaj me curice malena,

leđa su mi žicon okrpljena.

Legla mala, Gospu pozdravila,

odrišene gaće ostavila.

Ajde mala pa kako ti bude,

kad te pita moga ćaće lude.

*U mog svekra stanje je bogato,
ima jedno šilježe rogato.*

*U mog svekra stanje je na glasu,
dvi ga ovce za uru popasu.*

*Mili Bože, muti li se more,
kad se ljube popovi i švore.*

*Šta se ono iza brda sjaje,
ono mala oči pituraje.*

*Materina Milica i Luca,
za pituru prodale su junca.*

*Ja kroz selo, spadoše mi gaće,
dica viču evo našeg ćaće.*

*Ja malena, suknjica šarena,
svaka šara tri bećara vara.*

U male moje suknjica na točke,

svaka točka oće da se bocka.

*Ja baraba i barabit ću se,
doć će vrime i oženit ću se.*

*Ja baraba, to su moje stvari,
baraba je bia i moj stari.*

*Grlo moje suva grabovina,
ko bi tebe napojia vina.*

*Pivaj brale, glava te ne boli,
nema male koja te ne voli.*

*Svekrvice, spremila san ti zgodu,
dubok bunar i studenu vodu⁹.*

*Svekrvice, moja majko slatka,
sviđa li ti se moja suknja kratka.*

⁹Zapisala sam 2016. godine u Dicmu. Kazao mi je pok. Nedjeljko Kokan, rođen 1950. godine u Dicmu Nedjeljko je za života, dugo godina bio član Udruge za očuvanje baštine Cetinskog kraja. To je udruga koja se zalaže za očuvanje izvornih pjevanja, plesova i zanata Cetinskoga kraja.)

*Svekrva me moja pozdravila,
tugu mi je sa srca skinula.*

*Ja curica, ime mi je Jela,
žute kose oko glave splela.*

*Selo Dolac da nisi u doli,
davno bi se obećala loli.*

*Lole moja, nevene, nevene,
koja ti je milija od mene.*

*Pisme moje u škatuli stoje,
kad ja pivan same mi se broje.*

*Dođi lole, dođi moj nevene,
prije zime i gore zelene.*

*Vedro nebo, digdi koja boja,
di si lolo, oba oka moja.*

*Lole moja, Ivane, ljiljane,
nana me je obećala za te.*

*Ja varala đake i seljake,
sad me želja mladih učitelja.*

*Dodi lole i nisi odavno,
i nije mi srce zaboravno.*

*Lole moja, avijatičaru,
očemo li brzo matičaru.*

*Oj lole, veni moja veno,
veni moja prva uspomeno.*

*Prsten, vera i srebreni lanac,
darova mi mladi Dolčanac.*

*Nosin kratko, nosit ću i kraće,
sad je moda da se vide gaće.*

*Sveti Ante, Sveti Jeronime,
pitaj moje lole voli li me.*

Sveti Ante iz Primorskog Dolca,

pozdravlja te Gospa iz Vrpoljca.

Sveti Ante platit ću ti misu,

da me vole lole koje nisu.

Sveti Ante platit ću ti misu,

da mi kažeš lipe cure di su.

Ej lole, ej prva ljubavi,

golube garavi i plavi.

Daleko su borike zelene,

di je lole zavolia mene.¹⁰

4. Sijanje, oranje i vršidba

U ne tako davna vremena obitelji su brojale po 10, 15 članova:

U to vrime ljudi su živili u većim zajednicama. Skupa je živila cila uža obitelj, znači po 10 do 15 članova. To je uključivalo babu, dida, njihove sinove i njihove žene i dicu. Tada se imalo po dvi male njivice koje su se zvale podvornice. Bile su male jer se puno usitnilo i izdililo među dicon. Kod siromašnijih su orali volovi, a kod imućnijih su orali konji. Bilo je to siromašno razdoblje i niko nije moga priuštiti da ima dva konja ili dva vola. Zbog toga su ljudi ulazili u

¹⁰ Zapisala sam 2016. godine u Primorskom Dolcu. Kazala mi je Ljiljana Balov, rođena Vržina, rođena 1964. u Primorskom Dolcu.

suvez sa susjedima, pa bi se jedan dan oralo u jednoga, a sutra u drugoga. U onoga u kojega se oralo, u toga se i večeralo. Stara žena koja ne bi išla orat bi ostala kod kuće i ona bi skuvala nešto za pojist (najčešće bi ispekla kruv ili skuvala puru). Volovi su uglavnom između sebe imali ralicu, a oko vrata jaram. Konji su obično orali sa plugom i kolicima, a na sebi su imali komać i uzde sa rednjama. Ralicom se oralo tamo di se samo razoravalo, znači samo se razorala zemlja bez sijanja. Muškarci bi orali s volovima, a žene bi motikama kopale ono šta oni ne bi mogli sa plugom dovatiti ili šta bi volovi ili konji zbili. Ti su se rubovi uz suhozid zvali oplaze. Kad bi se sve uzoralo i posijalo onda bi se sve to zaravnalo sa branom. Brana je bila napravljena od drveta i pruća od bristovine. Malo dite bi silo na branu kako bi se lipše poravnalo.

I tako bi pšenica (ili zob, ili ječam) resla do Svetog Ivana. Onda bi se ona žela. Žene bi oko krajeva žele sa srpon, a muški bi sa koson. Nakon dan-dva, kad bi se pšenica osušila, žene bi se digle rano, još u zoru dok ima rose kako bi se pšenica manje otrunila, odnosno manje otpala. Onda bi se radili snopi. Ko je bio malo bogatiji kupio bi žicu, a siromašniji bi od stabljike pšenice pleo uže i s time veza snope. Ako je njiva bila blizu onda bi ga žene nosile na leđima, a ako je dalje onda bi snope privezli sa karon na guvno. Nije svako ima svoje guvno i često bi izbijale svađe ko će prvi vršiti pšenicu. Onda bi se žene pokušavale dignuti jedna prije druge, i koja bi prva donila snop na guvno, ta bi prva i vršila. U sredini guvna je stala stožina. To je bilo drvo za kojeg je konj bio vezan i oko kojeg se konj vrtio. Konja bi čovik gonio u krug sa škurljon. I tako je konj zbija pšenicu da bi ona splasla. Šta bi izašlo ljudi bi podmitali nazad. Muški bi onda vilama tresli pšenicu tako da bi žito palo doli. To bi ponovili više puta. Kad bi se to završilo, odnosno kad bi slama bila već dobro satrana i žito bi izašlo, slama bi se bacala oko stožine. Sve bi se polako raznosilo tako da bi se odvojilo žito od slame. Žene bi mele žito i odvojilo ga malo dalje. Slama se onda unosila u pojtu. Dicu bi se ubacilo u pojtu da zbijaju slamu. Nije bilo puno prostora i slama se tribala dobro zbit. U tu malu pojtu se stavljala hrana za životinje koja je tribala trajati cilu godinu. Slama se isto rastirala ispod stoke, služila je za raditi slamnice za ležati (malo lipša slama). Ono šta bi ostalo razbacano po guvnu to bi se opet sastavilo oko stožine i konji bi sve to opet zbijali, kako bi se razbile košuljice od žita. Kad bi se sve to dobro zbilo, konji bi se makli i nazobali. Sve bi se smelo s grabljama na jedan stog. Pošto je popodne puva vitar, žene bi uzele lopate i sve to vijale. Žene bi stavile marame zbog prašine i šporkice. I tako bi vitar odnosio plivu, a ostalo bi samo žito. Omelo bi se guvno i rastrilo se žito kako bi se osušilo. Kad bi se osušilo, žene bi rešetale žito sa rašeton. Tako bi ga očistile i stavljale u vrieće. Žito se nosilo u mlinicu za napraviti brašno za kruv, ali većinom

su se na našem području sijali ječam i zob ko hrana za životinje (konje, koze, ovce, krave, kokoši).

Osim pšenice, zoba i ječma, sija se i kukuruz. Kad kukuruz naraste tri-četiri pera (10ak centimetara uvis) triba ga ić okopat. Sav bi se kukuruz, bez obzira koliko ga puno ima, okopa na ruke sa motikon. Čistia bi se od trave, ako bi izrasta gust onda bi se proridiva. Kad naraste nekih 30 centimetara onda ga se tribalo ić ogrćat. Nabacivala se zemlja na kukuruz da ga ne bi slomia vitar i da zadrži vlagu. Nakon toga se kukuruz nije dira do žetve. Želo se kosirima i srpon te se baca na zemlju. Nije se čekalo da se osuši nego ga se odma nosilo na guvno. Svi bi ga iz obitelji čemušali. On bi se onda ostavia desetak dana da se suši. Uvečer bi se prigrnia ili ako je ružno vrime pokrilo bi ga se. Nakon sušenja, uzeli bi se mlatači i tuka bi se kukuruz dok se ne bi odvojia od kureljine. Sva se ta kureljina morala pribrat i skinit zrna koja su ostala. Kureljine su se koristile za potpirit vatru na kominu. Kukuruz bi se opet rastra po guvnu da se osuši. I kad se taj kukuruz osušia (nakon 10 do 15 dana) opet bi se rašeta kako bi se maknile sve ljuske i stavia bi se u vriće. Onaj ko ga je ima više nosia ga je u mlinicu za mekinje za svinje, al većina ga je ljudi mlila za kuvat puru. Pura je bila glavna hrana u to doba, kruva je bilo malo i ništa. Pura se kuvala u bakrama skoro svaki dan i sve dok je bilo pure u bakri nije se spremala nova.”¹¹

5. Crkveno-pučka baština

5.1. Advent

U različitim krajevima se različiti datumi uzimaju kao početak božićnog razdoblja. U nekim krajevima pripreme započinju već na Svi Svete. Tako se, primjerice, u trogirskom i kaštelanskom kraju Svi sveti smatraju prvim čelom Božića¹², na Korčuli blagdan sv. Martina smatra se prvim čelom Božića¹³, u Bosni i Hercegovini dani nakon blagdana sv. Katarine Aleksandrijske smatraju se početkom adventa¹⁴ Advent je razdoblje koje započinje četiri nedjelje prije Božića te označava početak crkvene godine. Po pučkom kalendaru blagdan sv.

¹¹Zapisala sam 2016. godine u Dicmu. Kazao mi je Miljenko Kokan, rođen 1953. godine u Dicmu.

¹² Vidi: Marko Dragić, *Svi sveti u hrvatskoj kulturnoj baštini*, Radovi Hrvatskoga društva za znanost i umjetnost, XIV-XV, Sarajevo, 2012.-2013., sr. 71.-80.

¹³ Katarina Žanetić; Marko Dragić, *Sveti Martin u korčulanskoj tradicijskoj kulturi*, Bosna franciscana 46, Sarajevo 2017. 395.- 414.

¹⁴ Marko Dragić, *Sveta Katarina Aleksandrijska u hrvatskoj katoličkoj tradicijskoj baštini*, HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 7, Mostar, 2011., str. 260.-287.

Katarine smatra se početkom Adventa te se od tog dana ukidaju sve zabave poput vjenčanja. Početak razdoblja božićnih običaja mogu se smatrati blagdani sveti: Sv. Barbara, Sv. Nikola, Bezgrješno začeće blažene Djevice Marije, Sv. Lucija. Slijede Badnjak te Božić koji označava početak nove godine. Nakon toga dolaze blagdani Sv. Stjepana i Sv. Ivana. Posljednji dan božićnog razdoblja i slavlja je blagdan Sveta tri kralja, dan kada se skidaju svi božićni ukrasi te kada počinje razdoblje poklada.¹⁵

5.2. Badnjak

Badnja noć je količinom običaja najbogatija noć u godini. Tu noć obilježavaju različiti događaji poput unošenja badnjaka, posipanje slamom, paljenje svijeća, molitva, čekanje polnoćke, čestitanje susjedima i mnogi drugi.¹⁶

Badnju noć prije svega karakterizira zajedništvo i osjećaj bliskosti među članovima obitelji. To je dan kada se priprema za najveći događaj u kršćanskom vjerovanju – rođenje malenog Isusa. U toj posebnoj večeri, cijela obitelj se okuplja i druži pored komina, gdje se unose badnjaci i moli za obitelj, zdravlje i pokojnike.

Naziv badnjak obuhvaća dvije različite vrste drva. Prva vrsta su grane cera ili ljeske koje su služile kao ukras nad vratima. Druga vrsta je ona koja se na području Dalmatinske zagore loži na kominu na Badnju noć. Tu drugu vrstu čine tri komada drveta, od koja su dva manja i jedan veći.¹⁷

Postoji više teorija o etimološkom podrijetlu naziva badnjak. „Badnjak, badnji tumačeni su riječju badanj i po tome bi panj badnjak bio u svezi s drvom za badanj. Milovan Gavazzi ustvrdio je da badnjak svoj naziv baštini od starocrkvenoslavenskoga glagola bъdeti – bdjeti, ili od pridjeva badar i od toga izvedenoga glagola razbadriti se – razbuditi se, biti budan. To tumačenje afirmira i romanski naziv vigilia – bdjenje, noćno stražarenje.“¹⁸

Vrhunac Badnje večeri je paljenje badnjaka. „Paljenje badnjaka spominje biskup Martin iz Bracare u Španjolskoj (umro 580. godine). Od davnina su badnjak palili drevni

¹⁵ Braica, Silvio (2004): Božićni običaji. *Ethnologica Dalmatica*, str. 5-26

¹⁶ Usp. Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina 6, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 229-264.

¹⁷ Usp. Dragić, Marko, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, 67-91.

¹⁸ Isto.

Rimljani, južnoslavenski narodi, te Englezi, Francuzi, Nijemci, Portugalci, Letonci i dr. Najstariji spomen paljenja badnjaka kod Hrvata nalazi se u dubrovačkom Statutu Liberstatutorum ciuitatis Ragussi iz 1272. godine, a spominje pomorce koji na Badnjak donose i u vatru polažu panj te bi za to bili nagrađeni.“¹⁹

Tri badnjaka su se poistovjećivala sa Svetim Trojstvom. U nekim krajevima se badnjaci nisu smjeli brzo ugasiti te je to tumačeno kao strašna nesreća. Negdje su se prema badnjacima odnosili kao prema živim bićima i obraćalo im se kao ljudima te ih se polijevalo vinom. Pepeo od badnjaka se posipao po voćkama i vrtu. Ljudi su smatrali da tako urod brane od nametnika i da će urod biti bolji.²⁰

Nakon paljenja badnjaka i molitve, oko komina bi se rasprostirala slama. Negdje bi se slama prostirala i po kući te ispod stola na kojem se blagovalo. Slama koja je bila oko komina se ne bi mela do blagdana Sveta tri kralja. Kasnije bi se ta ista slama bacala ispod stoke i po poljima jer se smatralo da će biti bolji urod.²¹

Nakon molitve se odlazilo na polnoćku na kojoj se blagosivljala hrana koja će se jesti sljedeći dan. „Božićna noć uvijek je najveselija u cijeloj godini. Star je običaj da se te noći ne gasi vatra u kući i da gori svjetlo kroz cijelu noć. To je simbol kršćanskog gostoprimstva, pošto se Isus rodio u štalici, upravo zbog toga što nije bilo mjesta u kućama i gostionicama za Mariju i Josipa.“²²

Ljudi bi prije Božića zaklali ili ovcu ili svinju koja bi bi se ostavila za blagdane. Smatralo se npr. da osoba koja zakolje svinju od 100 kila, da je to bogat čovik. Na Badnjak se postilo, jila se pura ili kumpir pod koron, a često se kuvala manistra i škriļje. Na Badnjak, u suton, baba ili mater bi spremala ručak za sutra. Ručak bi se sastojao od kiselog kupusa i bravetine, ko je ima stavia bi i koju kobasicu. Očistia bi se dobro komin i onda dok se to kuva cila obitelj bi se skupila na kominu. Svi su obavezno morali doć. Dva do tri miseca prije Badnjaka pripremili bi se badnjaci, tako da se mogu osušit da ne dime. Badnjaci su bili tri deblja hrastova drveta koja su se donosila na komin za Badnjak. Žene i dica bi sidili na kominu i molili krunicu. Najstariji i najmlađi muški član obitelji unosili su badnjake govoreći: „Dobro vam došla Badnja večē.“ Ovi šta su sidili kraj komina bi odgovorili „I s tobom

¹⁹Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008., str. 140.

²⁰Braica, Silvio, *Ciklusi godišnjih običaja – Božićni običaji*. Split. Etnografski muzej Split. 2002.

²¹Usp. Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croaticaet Slavica Iadertina 6, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 229-264.

²² Isto.

zajedno."Badnjaci su bili postavljeni po jedan na dvi strane komina, a treći bi se stavia poprečno na ta dva. Nakon toga najstariji muški član obitelji unosi slamu koja se rasprostire po cilom podu komina. Ta slama se ne bi omela do Sveta Tri kralja. Iza se molilo; najčešće se molilo za blagoslov, zdravlje i pokojnike. Iza komina se išlo večerat. Plisna pogača nosila se ovci da je načme za blagoslov životinja. Životinjama se davalo i malo vina. Tada se znalo u kojoj se kući svi sastaju i tu bi se pivalo božićne pisme. Tu bi se pivalo, zavisi koliko je ta kuća bila udaljena od crkve, dok se oko 11 sati ne bi krenilo na ponoćku. Kad bi završila misa, momci i žene bi pivali i pripivavali. Kako bi doša gladan kući onda bi uzea malo onoga šta se skuvalo za sutra.²³

5.3. Božić

Božić je najveseliji blagdan i na neki način označava novi početak, početak još jedne godine. Nebitno da li su siromašni ili bogati, Božiću se vesele svi. Naposljetku nisu bitni pokloni, već zajedništvo i ljubav koje nam pruža taj blagdan. Nakon polnoćke i čestitanja slijedi božićni ručak za kojim se pale božićne svijeće koje su postavljene u zdjelu pšenice koja je posijana na blagdan sv. Barbare, Bezgrješnoga začeca blažene Djevice Marije ili najkasnije na blagdan sv. Lucije.²⁴

„Etnologija promatra Božić u godišnjem prazničnom ciklusu. Praznici određuju ritam svakodnevnice, koji je nekoć bio vezan uz agrarnu godinu i tijek prirodnih mijena. Budući da većina današnjeg stanovništva živi podalje od prirode, dakle neovisno o njezinim mijenama, godišnji ciklus blagdana donekle nas vraća prirodi.“²⁵

Svijeće u kršćanskoj vjeri imaju posebnu simboliku. „Njihovom uporabom, izgledom i brojem tumači se Crkveno učenje. jedna svijeća je simbol vjere u jednoga boga i spasitelja, dvije svijeće predstavljaju boga i čovjeka, tri simboliziraju vjeru u Presveto trojstvo. Šest svijeća na oltaru predstavlja neprekidnu molitvu Crkve i vječno svjetlo u svetištu. Sedam svijeća znakom su sedam sakramenata. svijeće kod euharistijskog obreda predočuju Kristov dolazak u pričesti.“²⁶

²³Zapisala sam 2016. godine u Dicmu. Kazala mi je Dinka Milun, rođena Kokan, rođena 1960. godine u Dicmu.

²⁴Usp. Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008., str. 143.

²⁵ Rihtman-Auguštin, Dunja *Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb 1995.

²⁶ Dragić, Marko, *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 45 (4), Split, 2010., str. 467-488.

Svijeće koje bi bile u pšenici bi se palile tijekom svih božićnih dana, tijekom ručka i večere. Prije objeda bi se upalile i tada bi se pomolilo. Molilo bi se za zdravlje, sreću, obitelj i pokojnike. Nakon objeda opet bi uslijedila molitva, a nakon toga svijeću bi gasio najstariji član obitelji, odnosno glava kuće. Svijeće bi se gasile tako što bi se umočio komad kruha u vino te bi se s time kapljalo nad svijećom. Neki su čak proricali koliko će osoba koja gasi živjeti, jer se smatralo ako se svijeća ugasi brzo, da će i osoba ubrzo umrijeti.²⁷

*Ko nije iša na ponoćku, iša bi ujutro u crkvu. Kasnije bi svi opet sili skupa za stol, upalile bi se tri sviće zabodene u pšenicu, molilo se i jilo. Nakon ručka bi se svića gasila tako šta bi najstariji muški član umočia komad kruva u vino i s njime kaplja iznad sviće. Išlo se čestitat Božić po svim kućama. Par dana nakon bi se još slavilo jer su bili Sveti Stipan, Sveti Ivan pa tako do Nove Godine. Nije se neka velika važnost pridavala Novoj Godini, nego se nastavljalo sa svojom svakodnevnom rutinom.*²⁸

„Sveta tri kralja (6. siječnja) označavaju svršetak božićnih blagdana, a od (7. siječnja) do Čiste srijede, razdoblje je poklada ili karnevala (krnjeval). Intenzivni pokladni običaji i događaji traju nedjelju, ponedjeljak i utorak, pred Pepelnicu (Čistu srijedu). U ta tri dana se gostilo i obilno jelo, posebno u utorak navečer pred korizmu jer je većina ljudi postila sve do Uskrsa. Te dane narod naziva: Velike poklade ili Završne poklade.“²⁹

5.4. Uskrs

Vrijeme Korizme traje četrdeset dana te prevladava post, molitva i pripreme za sami dan Uskrsa. „Svaka od šest korizmenih nedjelja ima svoj naziv. Prva korizmena nedjelja zove se Čista, druga je Pačista, treća Bezimena, četvrta Sredoposna, peta Gluha (Glušna), a šesta je Nedjelja muke Gospodnje ili Cvjetnica.“³⁰

Korizma označava prijelazno razdoblje. To je razdoblje duhovne obnove, kada ljudi kroz post i molitvu odbacuju svoj prethodni život te se zajedno s Isusovim uskrsnućem spremaju za svetost. Osim duhovnog čišćenja, u nekim krajevima se čisti i tijelo, kuća i

²⁷Usp. Dragić, Marko, *Badnje jutro i dan u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Croaticaet Slavica Iadertina, Vol. 10, No, 10/2, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2015., str. 399-435.

²⁸Zapisala sam 2016. godine u Dicmu. Kazala mi je spomenuta Dinka Milun.

²⁹Dragić, Marko, *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croaticaet Slavica Iadertina, 8 (1), Zadar, 2013., str. 155-188.

³⁰ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008., str. 153.

okućnica. Ljudi tada operu cijelo posuđe kako ne bi bilo tragova mesa u tom posnom razdoblju.³¹

Veliki tjedan obuhvaća dane od Cvjetnice do Uskrsa, a ti su dani obilježeni nizom tradicijskih običaja. Cijelo to razdoblje je obilježeno postom i skrušenom molitvom. Na taj način se ljudi spominju Isusove muke koju je podnio za cijelo čovječanstvo.³²

Na Uskrs bi se već počelo mislit od Poklada, 40 dana prije samog Uskrsa. Na pokladni utorak bi se spremila malo bolja hrana, da je malo mrsnija. Posli toga se ne bi mrsilo do Uskrsa i ljudi bi pivali:

„Pokladi, pokladi,

s guzicon se okladi.

Nema mrsa

do Uskrsa.”

Tih 40 dana bi se postilo, ne bi se vinčavalo, ne bi se čak ni pivalo po selu. Navečer bi se molila krunica. Na Veliki Četvrtak bi se pridvečer išlo na misu. Taj dan su se u crkvu nosili barabani. Baraban je bia štap koji se nosia u sićanje na barabu iz Biblije s kojim bi se dica, kad bi izašla iz crkve zezala i međusobno šibala. Misa bi opet bila pridvečer i na Veliki Petak. Došla bi Bila Subota (Velika Subota) i pekla bi se posvećenica, kuvala jaja koja su se bojala u vodi u kojoj je bila kapula ili trava. Navečer bi se išlo na ponoćku kako bi se posvetila jaja. Ujutro bi se svi digli na uskrsni doručak, a taj dan bi se skuva i malo svečaniji ručak.³³

Tek udanoj ženi bi njezina mater nosila njoj i mužu dvadesetak duzina jaja. Govorilo bi se da baba ide nasadit zeta, odnosno pomoć da joj kćer zatrudni.³⁴

³¹ Čapo-Žmegač, Jasna, *Hrvatski uskrsni običaji*. Zagreb. Golden marketing. 1997.

³² Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8 (8), Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 155-183.

³³ Usp. Marko Dragić, *Metkovska pasionska baština*, Hrvatski neretvanski zbornik 6, Društvo Neretvana i prijatelja Neretvana u Zagrebu, Zagreb, 2014., str. 229-247.

³⁴ Zapisala sam 2016. godine u Dicmu. Kazao mi je Mate Milun, rođen 1960. godine u Dicmu.

6. Rječnik

A

avijatičar - pilot

B

bravetina – ovčje meso

bukara – velika, drvena posuda za piće

Č

čemušanje – čišćenje kukuruza

čurek – veliki, pleteni, okrugli kruh

Ć

ćaća – otac

dernek – fešta, zabava

diver – brat od mladoženje

dota – miraz

duzina – dvanaest komada jaja

DŽ

džaba – uzalud

G

guvno – popločani prostor ispred pojate

I

istrat – potjerati

J

jaram – drveni obruč (u obliku slova U) koji se stavljao volu na vrat kako bi se moglo upravljati njime

jenge – žene obučene u narodnu nošnju koje idu u svatove

jist – jest

K

kar – zaprežna kola

komać - oprema koju je konj nosio za vrijeme oranja i vuče kola

konistra – pletana košara

korpet– gornji dio ženine narodne nošnje

kudulja – ukrašeni komad drveta na koji se vezala vuna za pređenje

kureljina– sredina klipa kukuruza (ono na čemu su pričvršćena zrna od kukuruza)

M

manistra – tjestenina

maštalo – velika posuda u kojoj se prala odjeća

mlatači – dugi štapovi s kojima se tukao kukuruz

N

nana– majka

P

peračica – velika drvena daska koja je služila za pranje odjeće

pitura – boja

pliva – otpad

pojta– kuća u kojoj je stala hrana za životinje

potpirit – potpaliti

pređa – vuna

R

rašeto – veliko sito

rednje – uzde

rodica – rođakinja

S

stasati – odrasti

stožina – visoko i debelo drvo koje je stajalo u sredini guvna

sukanac – prekrivač tkan od crne i bijele vune

suvez – savez, dogovor među susjedima

svekar – otac od mladoženje

svekrva – majka od mladoženje

Š

škatula- kutija

škurlja – štap s kojim bi se udarao konj

šotana– široka suknja

šporkica – nečistoća

štramac– madrac

šudar – marama koja se stavljala na glavu

šugoman – ručnik

švore – časne sestre

T

traveša – pregača

Z

zobnica – vunena torba

7. Zaključak

Usmena književnost je književnost koju su ljudi usmenim putem prenosili s generacije na generaciju te su tako stvarali našu kulturnu baštinu. Takva književnost kao i niz različitih običaja i predaja su ono što nas čine jedinstvenim. Upoznavanjem starih običaja, pjesama i samog prošlog načina života, stvaramo naš identitet. Koliko su tada bila teška vremena, toliko su na neki način bila i lakša. Prije se trebalo puno više fizički raditi te nije bilo ovoliko prilika za obrazovanje i napredak. Ipak nasuprot tomu, ljudi su se više međusobno družili, okupljali, veselili, pomagali međusobno. Život nije bio užurban, nije bilo ovoliko stresa, pa čak ni bolesti. Sada svatko živi svoj život i ne brine se za dobrobit drugih. Živimo kao da smo sami na svijetu, kao da smo zatvoreni u vlastitu kutiju u koju drugi nemaju pristup.

Naše stare običaje i pjesme bi trebalo čuvati. Oni nas povezuju sa prošlim vremenima i s našim predcima. Ako ne čuvamo prošlost, ne čuvamo ni sami sebe. Baština je ono što čuva moralne vrijednosti i bogatstvo jedne nacije. Nestankom baštine, nestaje i narod. Naši stari su sve to stvorili i na nama mladima je da to sačuvamo i obranimo od zaborava. Ne smijemo se nikada odreći naših običaja, jer time bi se odrekli naše osobnosti, prošlosti, morala i časti. Prikupljajući informacije za ovaj rad, saznala sam puno o prošlosti i načinu života mojih roditelja, bake i djedova, i ostatka obitelji. Sve više ovih običaja polako nestaje i odlazi u zaborav. Rijetko koja obitelj se okuplja na kominu za Badnjak, propada običaj unošenja badnjaka, molitve i druženja. Rera se sada čuje samo na folklornim i sličnim okupljanjima, a izvode je samo stariji ljudi, jer mladi nisu zainteresirani za očuvanje tog posebnog načina pjevanja. Stoga je cilj ovakvih radova prikupiti i zapisati stare običaje i predaje, kako bismo imali što prenijeti mlađim generacijama te kako sve vrijednosti koje su stvorili naši predci ne bi potpuno pali u zaborav.

Izvori

Vlastiti terenski zapisi

Popis kazivača:

Milica Maretić,

pok. Nedjeljko Kokan,

Ljiljana Balov,

Miljenko Kokan,

Dinka Milun i Mate Milun

Literatura

1. Bošković Stulli, Maja, Zečević Divna, Usmena i pučka književnost, knj.1. u: Povijest hrvatske književnosti, Mladost, Zagreb. 1978.
2. Botica, Stipe, Lijepa naša baština, Sveučilišna naklada, Zagreb. 1998.
3. Botica, Stipe, Trajno živa usmenoknjiževna baština, Narodna umjetnost: Hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, br. 2, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2005, str. 127-154.
4. Braica, Silvio, Božićni običaji. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004., str. 5-26.
5. Braica, Silvio, *Ciklusi godišnjih običaja – Božićni običaji*. Split. Etnografski muzej Split. 2002.
6. Čapo-Žmegač, Jasna, *Hrvatski uskršni običaji*. Zagreb. Golden marketing. 1997.
7. Dragić Helena, Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica, Croatica et Slavica Iadertina, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar. 2017. 235-252.
8. Dragić, Marko, *Suvremena etnografija usmenih lirskih pjesama u Ogorju i okolici*, Župa Ogorje (Putovima života i vjere između Svilaje i Moseća), Kulturni sabor Zagore et. alt. Split, 2017., str. 499-522.

9. Dragić, Marko, *Badnje jutro i dan u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2015., str. 399-435.
10. Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8 (8), Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 155-183.
11. Dragić, Marko, *Općedruštveni značaj usmene književnosti*, Zbornik radova Utjecaj hrvatske usmene tradicije u suvremenoj književnosti za djecu i mlade, Gradska knjižnica Marka Marulića Split, Split, 2014., str.16-25.
12. Dragić, Marko, *Metkovska pasionska baština*, Hrvatski neretvanski zbornik 6, Društvo Neretvana i prijatelja Neretvana u Zagrebu, Zagreb, 2014., str. 229-247.
13. Dragić, Marko, *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 8 (1), Zadar, 2013., str. 155-188.
14. Dragić, Marko, *Svi sveti u hrvatskoj kulturnoj baštini*, Radovi Hrvatskoga društva za znanost i umjetnost, XIV-XV, Sarajevo, 2012.-2013., sr. 71.-80.
15. Dragić, Marko, *Sveta Katarina Aleksandrijska u hrvatskoj katoličkoj tradicijskoj baštini*, HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 7, Mostar, 2011., str. 260.-287.
16. Dragić, Marko, *Usmeno-književna baština u Slivnu kod Imotskoga*, Zbornik radova „Cjelovitost Zabiokovlja“ pluridisciplinarni pristup, Mostar, 2011., str. 173-202.
17. Dragić, Marko, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, 67-91.
18. Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina 6, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 229-264.
19. Dragić, Marko, *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 45 (4), Split, 2010., str. 467-488.
20. Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008.
21. Kekez, Josip, *Usmena književnost*, u: Škreb – Stamać, Uvod u književnost, IV. poboljšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986.
22. Rihtman-Auguštin, Dunja *Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*, Golden marketing, Zagreb 1995.
23. Žanetić; Katarina; Dragić, Marko, *Sveti Martin u korčulanskoj tradicijskoj kulturi*, Bosna franciscana 46, Sarajevo 2017. 395.- 414.

SUVREMENA ETNOGRAFIJA U DICMU

Sažetak

U ovom radu opisan je niz običaja i događaja vezanih uz upoznavanje i vjenčanje na području Dicma. Također su navedene svetkovine blagdana Božića i Uskrsa te dana koji im prethode. Vjenčanja su prije većinom bila ugovorena od strane roditelja ili su se parovi upoznavali na sijelima. Badnjak je dan zajedništva i obiteljskog druženja, a vrhunac te večeri je paljenje badnjaka. Na Božić bi se išlo od kuće do kuće kako bi se čestitalo porođenje Isusovo. Prije Uskrsa je razdoblje od četrdeset dana tijekom kojeg bi ljudi jeli samo posnu hranu. Na Uskrs bi se jela obojana jaja, a za ručak bi se skuhala malo svečanija hrana. Osim navedenog, opisani su događaji vezani uz organizaciju i rad na polju te je naveden niz tradicionalnih pjesama – rera ili ojkalica.

Ključne riječi: Dicmo, običaji, tradicija, etnografija, narodno blago

CONTEMPORARY ETNOGRAPHY IN DICMO

Summary

This paper describes a sequence of customs and traditions that are related to the introduction of couples and wedding, specifically to the area of Dicmo. The festivity of holidays such as Christmas and Easter, as well as the days preceding them, are also thoroughly described. At that time, weddings were usually arranged by parents or the couple met at *sijelo*.³⁵ Christmas Eve was the day of collectiveness and family members spending time together,. The peak of that day is when the logs were burnt. On Christmas day people would go from house to house congratulating the birth of baby Jesus. Before Easter there is a 40-day-period during which people would eat only fasting food. On Easter they would eat coloured eggs and for lunch a bigger meal than usual would be prepared. Besides the afore-mentioned, events such as organizing duties in farming are described and also a number of traditional songs called *rera* or *ojkalica* are listed.

Key words: Dicmo, customs, tradition, ethnography, national treasure

³⁵ A type of social gathering where young people would get together